

OBSAH

HLAVA PRVNÍ

K OTÁZKÁM THEORIE LIDOVÉHO UMĚNÍ

9

I NA OKRAJ PROBLEMATIKY LIDOVÉHO UMĚNÍ

Povaha a poslání umění. Lidové umění a jeho některé podstatné znaky. Povšechné třídění lidového umění. Systematika lidového umění výtvarného podle technických oborů. Názory na vznik lidového umění. Studium lidového umění v rámci historických věd

11

II LIDOVÉ ESTETIČNO A ZÁKLADNÍ ZDROJE LIDOVÉHO UMĚNÍ

Pokus o vyjádření obsahu lidového estetična

26

HLAVA DRUHÁ

JARNĚ NOVOROČNÍ OBYČEJE

45

Vznikání lidových představ, vztahů a obyčejových projevů

III POZNÁMKY O JEDNOTLIVÝCH SLOŽKÁCH VÝROČNÍCH OBYČEJŮ

Vztah mezi kulturou materiální, duchovou a sociální. Vztah lidového obřadu ke kultuře sociální. Obřadní požitiny, pokrmy a pečiva. Masky v obřadech a obřadní přestrojování. Kolektivní úhrada obřadních nezbytností a rozdělení vyzískaných darů při obřadech nebo jejich darování na církevní cíle. Mýlné vyvozování lidových obřadů z křesťanských nebo židovských obřadů a z událostí politicko-historických.

47

IV VELKONOCE

Nejdelší a nejobřadnější výroční svátky kryjí původní rozsáhlé novoročí jarní

56

V POMĚR JARNÍHO A ZIMNÍHO NOVOROČÍ

Srovnání projevů z původního jarního novoročí ukazuje na stejný základ myšlenkový i formální. Rozdílnosti v užívání obřadních prostředků, na př. v jarním se užívalo vajec, v zimním jablek, součástí jarních obřadů bylo koupání lidí, dobytka, hospodářského nářadí, náčiní, v zimě ustupovalo nebo bylo nahrazeno kropením. V jarním novoročí se oborávala ves nebo katastr skutečně, v zimě se oborávání napodobovalo. Přes mnohou nelogičnost v lidových i pocírkevnělých obřadech obou novoročí je patrné, že všechny praktiky – k nimž náležely i posty – směřovaly k zajištění prosperity vegetace, dobytka, drůbeže, včel a ryb, k zajištění osobního zdraví, sňatků a jiných nezbytných potřeb jednotlivců i společnosti. – Pracovní rok: pozůstává z přednovoročí, jarního novoročí a ponovoročí

58

VI POJEM LIDOVÉ VÍRY. KULTY, MAGIE, KOLEDY

Znaky a zaměření lidové víry a kultu. Slunce, měsíc, země, Perun, jeden Bůh, světci. Magie, představy a praktiky s ní spojené. Svěcení lidové a církevní. Novoroční veršované a neveršované blahopřánky, koledy a některé tance druhem magických praktik

78

VII OHLASY DOSPĚLOSTNÍCH OBŘADŮ V JARNÍCH OBYČEJÍCH

Jarní novoročí, přirozené údobí vstupu mládeže do dospělostního stavu. Dospělostní obřady byly provázeny zkouškami dovednosti, prvky zásnubními a koledami, v nichž vystupují vlk, liška, zajíc a jiná zvířata. Blažejské, řehořské slavnosti, „vargún“ – ohlas dospělostních obřadů

108

VIII VODA, OHEŇ A STROM V LIDOVÉ OBŘADNOSTI

Představa o absolutní čistotě vody a o jejích nadpřirozených silách. Nadpřirozené zmocňování a odmocňování vody. Voda ve výročních, rodinných a stavebních obyčejích. Oheň. Nadpřirozené vlastnosti žáru, světla a kouře ohně a užití jich ve výročních i rodinných obřadech. Pálení slaměných figur, slámy, smetí. Svíce v lidových obřadech. Stromy a jejich nadpřirozená moc v lidových představách; zvyšování a snižování životnosti a plodnosti stromu, jeho význam ve výročních, rodinných a stavebních obyčejích

119

IX PRVKY VÁZANÉ NA KULT ZEMŘELÝCH

Vznik představ o možnosti neracionálního působení na přírodní síly, jejich personifikace, vznik démonů a počátky kultu zemřelých. Převtělování zemřelých. Kult zemřelých ve výročních obyčejích. Redukce početných zádušních slavností. Kult zemřelých v rodinných obyčejích, hrách, tanci a v pospolitém životě

155

X K VZNIKU OBŘADNÍHO CYKLU

Složky vážící se k obřadu „topení Smrti“ a přinášení „nového léta“. „Rohatina“, „Smrtolinka“ a „Malena“. Poznámky k některým jarně obřadním písním. Svěcení ratolestí, vody, ohně a jejich použití k nadpřirozené ochraně zdraví a majetku. Obřady: „Pambíčkovy matičky“, „honění Jidáše“. Názvy a formy obřadních zvukových nástrojů, organisace hrkající mládeže a spojené koledování. Problém „jidáše“ v lidových obřadech. Obchůzka zvaná „dudlačka“, obřadní „vysypání“ a „vylévání“ cestiček. „Mazanec“, „baba“, „pascha“, „korovaj“, „jidáš“, „rovášek“ a jiná rituální pečiva a pokrmy. Pomlázkový obřad: názvy a formy „šibaček“ letorostových. Šlehání podle věku, stavu a právních lidových zvyklostí. Poznámky k pomlázkovým koledám a říkankám. Pomlázková „kúpačka“ či „oblievačka“.

176

HLAVA TŘETÍ

VZNIKÁNÍ UMĚLECKÝCH LIDOVÝCH PROJEVŮ ZE VZTAHŮ OBŘADNÍCH

259

XI KE GENESI KRASLIC A JEJICH ZDOBNÝCH TECHNIK

Slovanské názvy kraslic a původ jejich podle lidových názorů a legend. Zvyky při malování kraslic. Některé primitivní zdobné techniky zdí a země. Techniky zdobení vajec: barvení, voskování či batikování, plastické zdobení barevnými vosky, vypalování a leptání, gravírování, zdobení „vystřihovánkami“ a slámou, zdobení duší sítiny, patronování a zdobení vajec barevnými stužkami. O malířkách a malířích kraslic

261

XII BARVY V PŘEDSTAVÁCH, V OBŘADECH A V UMĚNÍ LIDU. BARVIVA

Definice a pojem barev, jejich funkce v prostředí lidu. Smysl lidu pro barvy a poměr k barvě bílé, černé, modré, zelené a j. Barviva. Historicko-ethnografické a výrobní podmínky a jiní činitelé usměrňující smysl lidu pro barevnost. Barvy v poměru k pohlaví a věku

277

XIII PŘÍSPĚVKY KE STUDIU KRASLIC S HLEDISKA GEOGRAFICKÉHO A HISTORICKÉHO

Východní a západní typ malovaných kraslic. Krajové dochované typy kraslic z českých zemí. Kraslice slovenské, polské, ukrajinské, ruské, běloruské, litevské, srbské, chorvatské, bulharské, lužickosrbské. Vlivy historických stylů na výzdobu kraslic. Poměr kraslicového ornamentu k výšivkovému

338

XIV KRASLICE V HISTORICKÝCH NÁLEZECH A V LIDOVÝCH PŘEDSTAVÁCH

Vejce a jejich hliněné náhražky v archeologických nálezech. Zvyšování nadpřirozené moci vajec. Vejce a slunce, vejce v rodinných obřadech, ve věštění, v léčení lidí a dobytka. Vejce a vegetace. Vejce ve stavebních obřadech a v ochraně příbytků. Vejce v pospolitých obyčejích. Vejce v lidovém výtvarnictví.

355

XV KRASLICE V DOSAVADNÍ LITERATUŘE A JEJICH OBSAHOVÁ VÝZDOBA VZNIK A VÝVOJ ORNAMENTÁLNÍCH MOTIVŮ

Badatelský zájem o kraslice a přehled literatury. Pojmosloví: symbol, znak, obsah, forma, motiv, ornament. Některé teorie o vzniku ornamentů. Ornamentální osnovy malování kraslic. Názvy prvků a motivů, jejich početnost a rozvoj. Systematika motivů na věcném podkladě a systematika pomocných prvků. Význam čísel. Systematika motivů na věcném podkladě s přihlédnutím k tradičním vztahům. Změny ve významu a tvoření motivů. Motivy obranné či odháněcí a znaky ochranné. Motivy významu blahonosného a blahodárného. Znaky významu kultového a věštícího; motivy věstecké. Materiály k významům a vztahům některých ornamentálních motivů. Některé soudobé motivy kraslic z okolí Veselí n. M. a v r. 1880 identifikované znaky z Vjerban u Javorníka. Doslov ke kapitole XV

372

XVI „MALOVANÉ SLOVO“ POMLÁZKOVÁ POESIE

Velikonoční, rodinné, milostné, žertovné, vlastenecké projevy na kraslicích. Píseň o kraslicích. Verše a písně vyšívané na pomlázkových šátcích

450

XVII PŘÍSPĚVKY K FORMÁM A OBSAHŮM OBŘADNÍHO PEČIVA

souvisícího s obřady výročními a rodinnými. Figurální pečivo prosperitního charakteru. Některá obřadní pečiva zdrojem ornamentálních motivů

475

XVIII VÝROBA A ZDOBNOST JINÝCH NOVOROČNÍCH VÝTVARNÝCH PROJEVŮ

Džbánečky, holubičky a stropní závěsy ze slámy a kraslic, lité straky a krůty, lidové kroje a novoroční malování na zdech. Nedomácké výtvořky mladšího původu

489

HLAVA ČTVRTÁ

DOSLOV

497

POZNÁMKY KE VZNIKU PRÁCE

507

РЕЗЮМЕ

509

SUMMARY

519

SEZNAM NEJDŮLEŽITĚJŠÍ LITERATURY

528

SEZNAM NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH ČASOPISŮ

543

SEZNAM ZKRATEK

544

SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU

545

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

549

OBRAZOVÁ ČÁST

555

REJSTŘÍK JMENNÝ

559

REJSTŘÍK SLOVNÍ

575